

חזק ואמץ

מים ראשונים: דף זה נכתב בשבוע שחל בו תשעה באב שנת תש"פ (2020) ומגיפת הקורונה עדיין מתפשטת בעולם ולא נעצרה.¹ אך עם ישראל ידע תמיד לקוות, להתחזק ולהתאמץ, ובסוף השבוע כבר נזכה לשבת נחמו ובשבוע הבא כבר ט"ו באב שלא היו ימים טובים כמותו בישראל.² העולם כולו צריך חיזוק ואימוץ, אך מה הקשר לפרשת השבוע?

עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפנה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך כי לא תעבר את הירדן הזה: וצו את יהושע וחקהו ואמצהו כי הוא יעבר לפני העם הזה והוא ינחיל אותם את הארץ אשר תראה: (דברים פרשת ואתחנן ג כז-כח).³

ויהי אחרי מות משה עבד ה' ויאמר ה' אל יהושע בן נון משרת משה לאמר: משה עבדי מת ועתה קום עבר את הירדן הזה אתה וכל העם הזה אל הארץ אשר אנכי נתן להם לבני ישראל: ... לא יתיצב איש לפניך כל ימי חייך כאשר הייתי עם משה אהיה עמך לא ארפך ולא אעזבך: חזק ואמץ כי אתה תנחיל את העם הזה את הארץ אשר נשבעתי לאבותם לתת להם: רק חזק ואמץ מאד לשמר לעשות ככל התורה אשר צוה משה עבדי אל תסור ממנו ימיו ושמואל למען תשפיל בכל אשר תלך: לא ימוש ספר התורה הזה מפיד ויהי בו יומם ולילה למען תשמר לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכך ואז תשפיל: הלוא צויתך חזק ואמץ אל תערץ ואל תחת כי עמך ה' אלהיך בכל אשר תלך: (יהושע א א-ט).⁴

ויאמר דויד לשלמה בנו חזק ואמץ ועשה אל תירא ואל תחת כי ה' אלהים אלהי עמך לא ירפך ולא יעזבך עד לכלות כל מלאכת עבודת בית ה': (דברי הימים א פרק כח פסוק כ).⁵

ויתן שרי מלחמות על העם ויקבצם אליו אל רחוב שער העיר וידבר על לבבם לאמר: חזקו ואמצו אל תיראו ואל תחתו מפני מלך אשור ומלפני כל ההמון אשר עמו כי עמנו רב מעמו: (דברי הימים ב לב ו-ז).⁶

חזקו ידים רפות וברכים כשלות אמצו: (ישעיהו פרק לה פסוק ג).⁷

קוה אל ה' חזק ואמץ לבך וקוה אל ה': (תהלים פרק כז פסוק יד).⁸

¹ על בסיס הפסוק בפרשת קרח, במדבר יז טו: "וישב אהרן אל משה אל פתח אהל מועד והמגפה נעצרה". בקרוב, בעזרת החונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה להשכיל סודות הטבע ורפואתו.

² מסכת תענית פרק ד משנה ח: "אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים".
³ משה מצטווה להשלים עם מותו ועם אי כניסתו לארץ ובה בעת לחזק ולאמץ את יהושע כמנהיג ממשית. כך גם בסוף הספר, דברים לא ו-ז, פרשת וילך בדברי משה האחרונים לעם וליהושע: "חזקו ואמצו אל תיראו ואל תערצו מפניהם כי ה' אלהיך הוא החלף עמך לא ירפך ולא יעזבך: פ ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ כי אתה תבוא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותם לתת להם ואתה תנחילה אותם". ושוב בהמשך הפרק שם, פסוקים כב-כג בסמיכות לכתיבת התורה: "ויכתב משה את השירה הזאת ביום ההוא וילמדה את בני ישראל: ויצו את יהושע בן נון ויאמר חזק ואמץ כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם ואנכי אהיה עמך".

⁴ שלוש פעמים מתברך יהושע מפי הקב"ה בברכת "חזק ואמץ": חזק ואמץ במלחמה ובהתנחלות, חזק ואמץ בשמירת התורה. כך גם בדברי יהושע לעם במלחמת חמשת המלכים, יהושע י כה: "ויאמר אליהם יהושע אל תיראו ואל תחתו חזקו ואמצו כי ככה יעשה ה' לכל איביכם אשר אתם נלחמים אותם", וכך גם מחזקים ומאמצים אותו בני גד ובני ראובן כאשר הוא תובע מהם לקיים את הבטחתם לצאת חלוצים בראש העם, יהושע א יז-יח: "ככל אשר שמענו אל משה בן נון אשר שלחנו אל משה עבדך כאשר היה עם משה: כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצוונו ימת רק חזק ואמץ". זכה יהושע לברכת חזק ואמץ יתור מכל דמות תנ"כית אחרת.

⁵ חזק ואמץ חוזר בציווי דוד לשלמה בנו. ראה גם בפרק כב שם: "ויקרא לשלמה בנו ויצוהו לבנות בית לה' אלהי ישראל: ... עתה בני יהי ה' עמך והצלחת ובנית בית ה' אלהיך כאשר דבר עליך: אך יתן לך ה' שכל ובינה ויצוה על ישראל ולשמור את תורת ה' אלהיך: אז תצליח אם תשמור לעשות את החקים ואת המשפטים אשר צוה ה' את משה על ישראל חזק ואמץ אל תירא ואל תחת". נראה שלא רק בהקשר הספציפי של בניית בית המקדש, אלא שוב גם בשמירת התורה ואולי גם במלכות כולה. אזכור שלישי זה (לא מצאנו ביניהם) יוצר קשר משולש של חזק ואמץ: ממשה, דרך יהושע, אל מלכות בית דוד.

⁶ חזק ואמץ מצאנו גם בהכנות של חזקיהו לעימות עם סנחריב שעומד לעלות על ירושלים (לאחר שאת ממלכת ישראל אשור כבר כבשה והגלתה).

⁷ לא מצאנו חזק ואמץ בנביאים, להוציא זה שבישעיהו (אולי גם ישעיהו כח כב: "הנה חזק ואמץ לאדני פרום בך שער קטב פרום מים כפירים שטפים הניח לארץ ביד"), אלו ניתן לצרף גם את הפסוק בנבואת נחום ("משא נינוה") על מפלת אשור והתקווה לעם ישראל, נחום ב א-ג: "הנה על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום חגי יהודה חגיך שלמי נדרוך כי לא יוסיף עוד לעבר בך בליעל פלה נכרת: עלה מפיו על פניך נצור מצרה צפה דרך חזק מתנים אמץ לח מאד: כי שב ה' את גאון יעקב כגאון ישראל וכו'". ראה פירוש רד"ק על פסוק זה: חזק מתנים אמץ כח מאד - חזקו מתנים ואמצו כח כי לא תיראו עוד ממנו ... אמצו כוחכם בלב טוב ובבטחון שתבטחו בה' יתברך".

⁸ עוד בתהלים לא כה: "חזקו ואמץ לבבכם כל המיחלים לה".

מדרש ספרי במדבר פרשת נשא פסקא א

רבי יהודה בן בתירה אומר: אין הציווי בכל מקום אלא זירוז, שנאמר: "וצו את יהושע וחזקה ואמצהו" (דברים ג כח). לפי דרכנו למדנו שאין מחזקין אלא המוחזקין ואין מזרזין אלא למזורזין.⁹

ספרי דברים פרשת נצבים פסקא שה

...¹⁰ באותה שעה נתגבר כחו של משה והיה מחזק את יהושע לעיני כל ישראל, שנאמר: "ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ" (דברים לא ז). אמר לו: עם זה שאני מוסר לך, עדיין גדיים הם, עדיין תינוקות הם. אל תקפיד עליהם על כל מה שהם עושים, שאף ריבונם לא הקפיד עליהם על כל מה שעשו. וכן הוא אומר: "כי נער ישראל ואוהבהו" (הושע יא א).¹¹

מדרש בראשית רבה סוף פרשה ו

אמר ר' שמעון בן יוחאי: ספר משנה תורה היה סיגנום (דגל) ליהושע. בשעה שנגלה עליו הקב"ה מצאו יושב וספר משנה תורה בידו. אמר לו: חזק ואמץ, יהושע: "לא ימוש ספר התורה הזה מפידך".¹²

מסכת ברכות דף לב עמוד ב

תנו רבנן, ארבעה צריכין חיזוק ואלו הן: תורה, ומעשים טובים, תפילה ודרך ארץ. תורה ומעשים טובים מנין – שנאמר: "רק חזק ואמץ מאד לשמר ולעשות ככל התורה". חזק - בתורה, ואמץ - במעשים טובים. תפילה מנין – שנאמר, "קוה אל ה' חזק ואמץ לבך וקוה אל ה'"; דרך ארץ מנין – שנאמר: "חזק ונתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלוהינו" (שמואל ב י ב).¹³

⁹ (ואין נותנים חכמה אלא לחכמים, קהלת רבה א ה). כפי שראינו כבר במקרא, הביטוי "חזק ואמץ" קשור יותר מכל ליהושע וכן אפוא גם במדרשים שרק מקצתם נוכל להביא. מדרש זה מתעב על המילה "צר" שבפסוק בפרשתנו (הראשון שהבאנו לעיל). מדוע יש צורך לצוות על יהושע ולחזקו ולאמצו? התשובה היא שאדרבא, יהושע הוא זרז, אז מזרזים אותו עוד. יהושע הוא חזק, אז מחזקים אותו (ונוסיף: יהושע הוא אמיץ אז מאמצים אותו עוד). ראה דרשה זו גם בגמרא קידושין כט ע"א. אך ראה פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) על הפסוק שדורש גם את המשך הפסוק ומדגיש גם את המצופה מיהושע: "וצו את יהושע וחזקה ואמצהו כי הוא יעבור לפני העם הזה. אם עובר לפניהם – עוברין, ואם לאו – אין עוברין. וכן הוא אומר ביהושע (יהושע ז) קום לך למה זה אתה נופל על פניך. אמר לו הקב"ה ליהושע: לא כך אמרתי למשה רבך כי הוא יעבור לפני העם הזה? ואתה שלחת אותם והלכת אחריהם". זו ביקורת קשה על יהושע שבמפלה הראשונה במלחמת העי לא יצא בראש העם אלא שלח אחרים ולפיכך נגפו בני ישראל (ראה פרק ז ביהושע). חזק ואמץ הוא ללכת בראש מחנה – "אָחֲרָי".

¹⁰ המדרש מתאר שם איך יהושע מתחיל לתפקד כמנהיג ומורה תורה עוד בימי משה. בהתחלה משה מקבל אמנם את הדין אבל "מתעצב בלבו שלא עמד אחד מבניו", אבל בהמשך הוא מתגבר ומחזק את יהושע. ראה דברינו [עזה כמות אהבה, קשה כשאלו קנאה](#) בפרשת וילך (שכבר ראינו לעיל שהיא "סוגרת" את המסופר בפרשתנו, בתחילת הספר).

¹¹ ראה מדרש זה גם בילקוט שמעוני הושע רמז תקכז, על הפסוק בהושע יא א בו סיים מדרש ספרי דברים, שמביא את מדרש ספרי אך מוסיף שם שגם הקב"ה מסגור על עם ישראל: "את מוצא כשעמדו על הים היו ממרים ... אמרו המלאכים: הם ממרים ומכעיסים ואתה שותק? אמר להם: נערים הם ואין מקפידין על הנערים. מה דרכו של תינוק יוצא מלוכלך ממעי אמו והם שוטפים אותו, אף ישראל: ואשטוף דמך מעליך, וכן ואסוכך בשמן ואלבישך רקמה ואנעלך תחש וכו'". "להיות חזק ואמץ", אומר משה ליהושע, הוא גם לדעת מתי לא להקפיד, מתי להנהיג ביד רכה ולהסכיך עם משוגות העם. השווה עם דברי הקב"ה למשה בתחילת שליחותו כשהוא מזהיר אותו: "בני סרבנים הם, רגזנים הם, טרחנים הם" – בדברינו [בני סרבנים הם](#) בפרשת שמות. וגם כאן יש לנו הפתעה ממדרש פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) הפעם מהציווי "חזק ואמץ" שבפרשת וילך (בהערה 3 לעיל), מדרש שמבוסס על הגמרא בסנהדרין ע"א, וזה לשונו: "ויקרא משה ליהושע. אחר שדיבר לישראל שלא בפני יהושע חזר וקרא את יהושע. ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ. לכבדו בפניהם. חזק ואמץ כדרך שאמר לישראל אמר לו ליהושע ... אמר לו משה ליהושע: זקנים שבדור עמהם. כלומר, התייעץ בהם וחוש מהם אל תעשה דבר. אבל הקב"ה אמר לו: כי אתה תביא. הכל יהו תחת רשותך. טול מקל והך על קדקדן. דָּבַר אחד לדור ואין שני דְּבָרִים לדור". העצות של משה הן טובות ויפות, אבל "חזק ואמץ" הוא ללכת בראש העם, ללכת בכח ההנהגה שלך.

¹² ובזכות זה זכה ליהושע שלוש בשמש ובירח במלחמתו עם חמשת מלכי האמורי, כשנאמר: "שָׁמַשׁ בְּגָבְעוֹן דוֹם וַיִּרַח בְּעֵמֶק אֵילָוִן" (יהושע י ב) וזה הקשר לפרשה ו בבראשית רבה הדנה במאורות. חזק ואמץ כאן הוא לימוד התורה וקיום מצוותיה. כך גם במדרש ספרי פסקא כט בפרשתנו: "וצו את יהושע, אין צוואה אלא זירוז ... ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ, חזק בתורה ואמץ במעשים טובים" ובספרי במדבר קלו פרשת פינחס: "וצו את יהושע וחזקה ואמצהו - צוהו על דברי תלמוד". וכך גם במדרש משלי (בובר) משלי לא ל שנראה ממשיך את בראשית רבה בקשר למעשי הבריאה: "אמר הקב"ה לישראל: בני, היו מתעסקים בתורה ביום ובלילה, ומעלה אני עליכם כאילו אתם מעמידין שמים וארץ, שנאמר: לא ימוש ספר התורה הזה מפידך והגית בו יומם ולילה וגו' (יהושע א ח), ואומר הלא צויתך חזק ואמץ אל תערוץ ואל תחת (שם שם ט). בא מדרש ילקוט שמעוני יהושע רמז א ומזכיר את חלקו של משה בחזק ואמץ זה של התורה: "שלושים וששה ימים פירש משה את התורה כולה, שנאמר: הואיל משה באר וגו', בששה בו - ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימך למות, באותו היום נאמר לו צו את יהושע, מה היתה צוואתך? חזק ואמץ כי אתה תביא וגו'". צוואת משה ליהושע היא: חזק ואמץ!

¹³ דברי יואב לאבישי אחיו במלחמתם הכפולה בעמון שביזו את שליחי דוד ובארם שבאו לעזרתם. (ובמקבילה בדברי הימים א יט יג: "חֲזַק וְנִתְחַזְקָה בְּעַד עֲמֹנֵי וּבְעַד עָרֵי אֲלֵהֶנּוּ". ובשניהם הסיום הוא: "וְהָיָה הַטוֹב בְּעֵינֵינוּ יַעֲשֶׂה"). והרי לנו "דרך ארץ" במשמעות של מלחמה. עיקר הדרשה באה להרחיב את שראינו עד כה בחזק ואמץ של יהושע. ראה לשון דרשה זו באוצר מדרשים (אייזנשטיין) חופת אליהו שמשנה קצת: "ארבעה דברים צריך האדם להתחזק בהם: תורה תפילה מצוה ודרך ארץ. תורה מנין? דכתיב: רק חזק ואמץ מאד וגו' (יהושע א), תפילה מנין? דכתיב: תפילה לעני כי יעטוף וגו' (תהלים ק"ב), מצוה מנין? דכתיב: קוה אל ה' חזק ואמץ

מסכת ברכות דף לג עמוד ב, מגילה כה ע"א

ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא, אמר: האל הגדול הגבור והנורא והאדיר והעוז והיראוי החזק והאמיץ והודאי והנכבד. המתין לו עד דסיים.¹⁴ כי סיים אמר ליה: סיימתניהו לכולהו שבחי דמרך? למה לי כולי האי?¹⁵ אן הני תלת דאמרינן - אי לאו דאמרינהו משה רבינו באורייתא, ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפילה - לא הוינן יכולין למימר להו, ואת אמרת כולי האי ואזלת!¹⁶ משל, למלך בשר ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב, והיו מקלסין אותו בשל כסף, והלא גנאי הוא לו!¹⁷

מסכת ברכות דף נה עמוד ב

אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בהדי הדדי, אמרי: כל חד וחד מינן לימא מלתא דלא שמיע ליה לחבריה.¹⁸ פתח חד מינייהו ואמר: האי מאן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזא, ליקום קמי כהני בעידנא דפרסי ידיהו, ולימא הכי:¹⁹ ריבונו של עולם, אני שלך וחלומותי שלך, חלום חלמתי ואיני יודע מה הוא, בין שחלמתי אני לעצמי ובין שחלמו לי חבירי ובין שחלמתי על אחרים, אם טובים הם - חזקם ואמצם כחלומותיו של יוסף, ואם צריכים רפואה - רפאם כמי מרה על ידי משה רבינו, וכמרים מצרעתה, וכחזקיה מחליו, וכמי יריחו על ידי אלישע, וכשם שהפכת קללת בלעם הרשע לברכה - כן הפוך כל חלומותי עלי לטובה וכו'.²⁰

מדרש תהלים (שומר טוב; בובר) מזמור מ

"למנצח לדוד מזמור, קוה קויתי ה' ויט אלי וישמע שועתי". זהו שאמר הכתוב: "ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו" (ישעיה כה ט). אין ביד ישראל אלא שיקו שיגאלם הקב"ה בשכר: "קוה קויתי ה' ", דכתיב: "טוב ה' לקויו" (איכה ג כה), ואומר: "שובו לבצרון אסירי התקוה" (זכריה ט יב). שמא תאמר: "עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נושענו" (ירמיה ח כ) - "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' " (תהלים כז יד). "קוה אל ה' ", "וקוה אל ה' " - תקוה אחר תקוה. "חזק ויאמץ לבך" - אם קויתם ולא נושעתם, קיווי ושובו וקיווי. ואם תאמר: עד מתי נקוה? כבר כתיב: "יחל ישראל אל ה' מעתה ועד עולם" (תהלים קלא ג), ואומר: "חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה' " (שם לא כה). אם עושין כן, הרי אתם נושעים, שנאמר: "אשר לא יבושו קווי" (ישעיה מט כג), וכתוב: "וקוה ה' יחליפו כח" (שם מ לא), וכתוב: "וקוה ה' המה יירשו ארץ" (תהלים לז ט). לכך נאמר: "קוה קויתי ה' ויט אלי וישמע שועתי" - דוד שקיווה לי עניתיו.²¹

¹⁴ לבך (תהלים כז), דרך ארץ מנין? דכתיב: חזק ונתחזק בעד עמנו (דברי הימים א יט). תורה, מעשים טובים, קיום מצוות, תפילה, ודרך ארץ, היינו כמעט כל החיים, "צריכים חיזוק" בלשון הגמרא, "צריך האדם להתחזק בהם" בלשון אוצר המדרשים. ואנו נוסיף שאלה דברים שגם מחזקים את האדם. ואחרי הכל: "וה' הטוב בעינינו יעשה".

¹⁵ אדם ירד לפני התיבה בבית מדרשו של רבי חנינא והוסיף שבחים ותארים לקב"ה מעבר למטבע התפילה שטבעו חכמים.

¹⁶ כשסיים (שים לב שרבי חנינא לא הפסיק אותו באמצע) אמר לו רבי חנינא: סיימת למנות את כל שבחי אדונך? למה לך כל זה?

¹⁷ אנחנו אומרים אלה השלושה: הגדול הגיבור והנורא ("האל" לא נקפ"ר) שאם לא היה אומר אותם משה (דברים י יז) ואם לא באו אנשי הכנסת הגדולה ותקנו אותם בנוסח התפילה - לא היינו יכולים לומר אותם ואתה אומר כל אלה והולך! ראה דברינו [האל הגדול הגיבור והנורא](#) בפרשת עקב, שם ראינו שלהפחית מתארי הקב"ה כפי שעשו ירמיהו ודניאל בשעת מצוקה כשלא ראו את כוחו של הקב"ה ונפלאותיו - כן. אבל להוסיף - לא. וזו מחשבה דתית מרכזית!

¹⁸ מכל תוספת התארים שהוסיף אותו בעל תפילה לפני רבי חנינא, הזוג "החזק והאמיץ" יש לו סמך במקרא. ואע"פ כן, אין להוסיףם בתפילה. גם אם התפילה צריכה חיזוק (המתפלל צריך חיזוק) כפי שראינו במדרש הקודם. ראה בהקשר זה מסכת שבועות לה ע"א: "יש שמות שנמחקין, ויש שמות שאין נמחקין; אלו הן שמות שאין נמחקין: כגון אל, אלהיך, אלהים, אלהיכם, אהיה אשר אהיה, אלף דלת, ויוד הי, שדי, צבאות ... אבל הגדול, הגבור, הנורא, האדיר, והחזק, והאמיץ, העוז, חנון ורחום, אך אפים, ורב חסד - הרי אלו נמחקין!". לגבי חזק ואמיץ נוכל לומר שכיוון שמצאנו במקרא שאלה תכונות הניתנות לבן אדם, אין בהן קדושה. אך כל זה לא מפריע למדרשים מאוחרים כמו מדרשי ההיכלות (אוצר מדרשים (אייזנשטיין) היכלות פרק כד) להוסיף ולהכתיר את הקב"ה בעשרות אם לא מאות תארים ובהם: " ... ולכל אמיץ חזק הוא, מלך רם ונשא נשגב ונפלא, יד יד ושיש ישר ונאמן יקר ונכבד, חזק ואמיץ צדק ואמת קדוש וטוהר, חסיד גדול וגבור, עז איתן יקר ונורא וכו' וכו' ". מה היה אומרים על כך רבי חנינא וחבריו?

¹⁹ ישבו שלושה חכמים: אמימר ומר זוטרא ורב אשי וכבדו האחד את השני והשלישי לומר 'דבר חדש'. הבאנו רק את דברי הראשון הנוגעים לענייננו. ראה שם בגמרא מה היה החידוש של שני החכמים האחרים.

²⁰ מי שראה חלום ולא ידע מה ראה (מה פשר החלום) יקום לפני הכהנים בעת שפורסים כפיהם ויאמר כך:

²¹ גם חלומות צריכים חיזוק ואימוץ. דפים נה-נו במסכת ברכות פרק הרואה עוסקים בחלומות ופתרונם. ראה שם (נו ע"ב) הסיפור הספק משעשע ספק מכעיס על בר הדיא פותר החלומות שמי שהיה משלם לו, היה פותר את חלומו לטובה, ומי שלא היה משלם לו היה פותר לו רעה. אבי שילם לו וזכה לפתרונות טובים ורבה שלא שילם קיבל פתרונות רעים (ואיך נקם בו רבא). הכל מתחיל שם (נה ע"א) מדברי רב יהודה אמר רב: "שלושה צריכים רחמים: מלך טוב, שנה טובה וחלום טוב". כאן מציע אחד משלושה החכמים שבברכת כהנים אפשר לחזק ולאמץ את החלום אם טוב הוא ולרפא אותו אם הוא צריך רפואה וטיוב.

²¹ נראה שעל דרשת מזמור זה שכולה על כוחה וערכה של התקווה אין צורך להכביר מילים. נדגיש רק ששני הפסוקים העומדים במרכז הדרשה ונותנים את התקווה לתקווה, את הכח להתעשת ולקוות כל פעם מחדש, הם שני הפסוקים ששיש בהם חזק ואמץ

דברים רבה ב יב, פרשת ואתחנן²²

"כה' אלהינו בכל קראנו אליו". זהו שאמר הכתוב: "ואני תפילתי לך ה' עת רצון" (תהלים סט יד). רבי חנינא בר פפא שאל לרבי שמואל בר נחמן: מהו דכתיב: "ואני תפילתי לך ה' עת רצון"? אמר לו: שערי תפילה פעמים פתוחים פעמים נעולים. אבל שערי תשובה לעולם פתוחים. אמר לו: מנין? – דכתיב: "נוראות בצדק תעננו אלהי ישענו מבטח כל קצוי ארץ וים רחוקים" (תהלים סה ו). נמשלה תפילה במקווה ונמשלה תשובה בים. מה המקוה הזה פעמים פתוח פעמים נעול, אף שערי תפילה פעמים פתוחים פעמים נעולים. אבל הים הזה לעולם פתוח. כך ידו של הקב"ה לעולם פתוחה לקבל שבים.²³

אמר רב ענן: אף שערי תפילה אינן ננעלים לעולם. דכתיב: "כה' אלהינו בכל קראנו אליו". ואין קריאה אלא תפילה כענין שנאמר: "והיה טרם יקראו ואני אענה" (ישעיה סה כד) א"ר חייא רבה: כתיב: "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' " (תהלים כז יד) - הוי מתפלל וחוזר ומתפלל, ויש שעה שיתנו לך.²⁴ "ואני תפילתי לך עת רצון" - דוד בשביל שהיה יחידי אמר "עת רצון", אבל תפילה של ציבור אינה חוזרת לעולם ריקם, הוי: "כה' אלהינו בכל קראנו אליו".²⁵

שבת שלום

שנזכה לראות בנחמת ציון, גאולת ישראל ובנין ירושלים
מחלקי המים

חֲזַק וְאִמֵץ בַּתּוֹרָה וּמַדְעַ,
חֲזַק וְאִמֵץ בַּמִּצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים,
חֲזַק וְאִמֵץ בַּתְּחִינָה וּתְפִילָה
חֲזַק וְאִמֵץ בַּמִּיעוּט תַּאֲרִים וּשְׂבָחִים
חֲזַק וְאִמֵץ בַּשְּׂמִירָה וּרְפוּאָה
חֲזַק וְאִמֵץ בַּתְּקוּוּהָ כֹל מְזוֹר מִבְּקָשִׁים

חֲזַק וְאִמֵץ רַעֲיוֹנוֹת וְחִלּוּמוֹת
לְחַזְקֶם וְלֵאמֹצֵם בַּפְּתָרוֹנִים טוֹבִים
חֲזַק וְאִמֵץ פְּתָחִים וּשְׁעָרִים
לְחַזְקֶם שֶׁלְעוֹלָם לֹא יִהְיוּ נְעוּלִים
חֲזַק וְאִמֵץ בַּבְּשׂוּרָה שֶׁל תְּקוּוּהָ
תְּקוּוֹת כֹּל הַמִּיחָלִים, תְּקוּוֹת כֹּל הַחֹלְמִים

ושהבאנו בתחילת הדף: "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'" (תהלים כז יד) וכן: "חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה'" (שם לא כה).

²² נסיים במדרש זה מפרשת השבוע אשר דורש את הפסוק בדברים ד ז: "כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו" - פסוק המדגיש את קרבת האדם לקב"ה וכפסוק בתהלים עג כח: "ואני קרבת אלהים לי טוב וכו'" (מנגד, ראה ישעיהו נח ב). ראה דברינו [אלהים קרובים](#) בפרשה זו.

²³ עד כאן בשבחה של התשובה וכפי שמצוי בדרשות רבות על ערך התשובה וכוחה. נראה שמקור מדרש זה הוא בפסיקתא דרב כהנא פיסקא כד - שובה: "נמשלה תשובה בים - מה הים הזה לעולם פתוח, כך שערי תשובה לעולם פתוחים. ונמשלה תפילה במקוה, מה המקוה הזה פעמים פתוח פעמים נעול, כך שערי תפילה פעמים פתוחים פעמים נעולים. מה המקוה הזה אדם מבקש לטבול ומצא אביו או רבו שם ונתבייש והולך לו, אבל הים הזה, מפליג קימאה ויורד וטובל".

²⁴ תפילה אחר תפילה, תקווה אחר תקווה.

²⁵ סוף דבר, המחלוקת אם תשובה גדולה או תפילה מוכרעת בהבחנה בין יחיד וציבור. תשובה עדיפה על תפילת היחיד. אבל תפילת הציבור, אין דבר גדול ממנה. ולא נותר אלא להרהר על תשובת היחיד אל מול תשובת הציבור. האם יש מצב שציבור שלם יעשה תשובה ביחד ולא כל אחד לעצמו? אם "חזק ואמץ" הוא רק של היחיד, גם אם הוא המנהיג, או שמא של הציבור בכללותו: "חזקו ואמצו כל המיחלים", "חזקו ואמצו" בדרך ארץ המשותפת לציבור רחב.